

વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય ૧૬૬૭
અમદાવાદ
કરાતી કોપીરાઈ-અંગ્રહ

ફારક આઝમ

એટલે

ઉમર ખતાબ-જન્મચરિત્ર.

વંશ-બાહીમ પેગમખરના પુત્ર ઇસમાઇલના વંશમાંથી કુરેશ નામના કુટુંબના લોકો મક્કામાં રહેતા હતા, અને મક્કાના કાબામંદિરના પુજારીઓ હોવાનું ગાન એ કુટુંબના લોકોએ મેળવેલું હતું, તેમાં ૧ હાશમ, ૨ ઉમીઆ, ૩ નોફલ, ૪ અબ્દુલ્લાહ, ૫ અસદ, ૬ તીમ, ૭ મખજુમ, ૮ અદી, ૯ જમહ ૧૦ સહમ. આ દશ માણસો એવા નામાંકિત થયા કે તેમના નામથી જુદા જુદા કુટુંબોના જુદા જુદા નામો પડ્યાં, અને જેતુલાના પુજારીઓ હોવાના કારણથી જે જે કારણ્યાર તેમને કરવા પડતા હતા તે તેમનામાં વેહેંચાઇ ગયા.

અદી-કુટુંબને એ કામો સોંપાએલા હતા. ૧ લવાદ એટલે જે કુટુંબોમાં જ્યારે કંઈ કલેશ કંકાસ ઉત્તપન્ન થાય તો તેમાં વચ્ચે પડીને નીવેડો કરવાનું કામ ૨ મુનાફરા એટલે જે કુટુંબોમાં શ્રેષ્ઠ કીયો છે એ ઝગડાનો મુખ્ય ન્યાયાધીશ બનીને ફેસલો કરવો.

અદીનાં કુટુંબની નસીબ ધણો લાયક અને પ્રવિણ પુરુષ હતો જેણે મક્કાનાં રાજ્યના એ દાવાદારો હિરત્-બિન ઉમીઆ અને અબ્દુલ મુતલબ બિનહાશમના મુકદ્દમાનો ફેસલો કરી અબ્દુલ મુ-

તત્ત્વના લાભમાં ફેંસલો આપ્યો હતો.

નદીકાના બે દીકરા હતા ૧ ઉમર જેણે જોધતી લાયકાત મેળવેલી હતી પરંતુ તેનો દીકરો એક નમ્રવતના પ્રકાશ પહેલાં મૂર્તિ પુજાનો લાગ કરીને એક ખુદાનો માનનાર બની ગયો હતો.

માતાપિતા-નદીકાનો બીજો પુત્ર ખતાબ હતો અને તે વખતના પ્રસિદ્ધ પુરોમાં તે ગણાતો હતો. તે સદાના મુકામે રહેતો હતો, તેણે કેટલાક લગ્નો કર્યા હતાં તેમાંથી તેનું એક દાંત મુગીરા મખજુમીની પૌત્રી ખશમા સાથે થયું હતું. અને એ મખજુમ લડાઈની વખતે કુરેશ કુટુંબનો મુખ્ય મેનેજર બનતો હતો, અને તેથીજ તેને સાહેબુલઅબ્બા કહેતા હતા.

હિ-સ૦ હિજરીથી કોઈ ચાલીશ વર્ષ પુર્વે એવું બન્યું કે ખસમાના પેટે ખતાબના ઘરમાં એક પુત્રનો જન્મ થયો, આ વખતે માતાપિતા જે હર્ષ ઉપજ્યો તે આ ઉપરથીજ જણાય છે કે ઉમરબિન આસનું એવું કહેવું છે કે અમે કેટલાક માણસો એક જગ્યાએ બેઠા હતા કે ઓચિંતા એક અવાજ કાને સાંભળ્યો. પુછતાં માણસ થયું કે ખતાબના ઘરમાં પુત્રનો જન્મ થયો છે.

નામ તથા અઠક-ખતાબના એજ પુત્રનું નામ હઝરત ઉમર છે, તેમને નાનપણના લાડમાં અમીરા કહેતા હતા. મોટા થએથી આડનામ અબુહફસ અને ફાફ ખિતાબ મળ્યો. અને અમીરલ મોમીનીનની પદવી મળી.

જાત-આ ઉપરથી જણાય છે કે ઉમર કુરેશી- અદવી હતા, તેમનું પેઢીનામું આ પ્રમાણે છે. ૧ ઉમર ૨ ખતાબ ૩ નદીક ૪ અબુહફસ અઝી ૫ રયાહ ૬ અબુહફસ ૭ હરત-૮. ઝરાહ ૯ અદી

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાશ્ટ્રિ વેભાગ]

અનુક્રમાક ૧૯૫૭ વર્માક

પુસ્તકનું નામ ૪૨૫ આ ૪૫

વિષય ૫૨૫ હિમર

૧૦ કચ્છ ૧૧ લવી ૧૨ કહર (કુરેશ)

માની વંશાવળી આ પ્રમાણે છે ૧ ખરમા ૨ હુશામ ૩ અ-
પદ્મલા, ૪ ઉમર, ૪ મખજુમ ૬ યકઝી ૭ કચ્છ ૮ લવી ૧૦
કહર (કુરેશ)

બાળપણ-એમના પિતાએ એમને નાનપણમાં ઉઠા ચારવા
ઉપર મુક્યા હતા, પરંતુ ઘણીજ તંગી અને તિક્ષણતાથી એ કામ
સેવાતું તે આ ઉપરથીજ જણાશે કે જે વખત એ ખત્રીફા થયા
ત્યાર પછી કોઈ દહાડે મક્કાની પાસે આવેલા એજ નામના જંગલમાં
એમનું જવાનું થયું તે વખતે એ બોલી ઉઠ્યા કે આ પ્રભુ એક તે
પણ કાળ હતો કે હું નમદા (ઘોડાની ડસ્લી)નું પેરણ પેહેરીને
અહીં ઉંટ ચારતો હતો, આપની મરજી ત્રિરૂદ કંઈ કામ કરે તો
ઘણા કોપ થતો, થાકીને બેઠી જતો તો માર ખાવો પડતો.

જવાની-એમણે જુવાન થઈ ને વંશાવળી વિદ્યા, મલવિદ્યા,
વંકત્વ, યુદ્ધવિદ્યા, અને લેખક વિદ્યાકળામાં પ્રવિણતા મેળવી, એમાં
વંશાવળી વિદ્યા ત્યા વડતાપણું તો એમના કુટુંબની વિદ્યાઓ હતી.
એમના આગરદાર કુટુંબને એ બે વિદ્યાઓ સંપાદન કર્યા શિવાય
છુટકોજ નોહોતો. કેમકે એ વિદ્યાઓ શિવાય મધ્યસ્થ થઈ પંચ-
બની ફેંસલો કરવાનું કામ બની શકેજ નહીં. પહેલવાની ત્યા મલ-
વિદ્યા પણ તે દહાડામાં કંઈ હુન્નરોમાં ગણાતાં હતાં, મલવિદ્યા
ત્યા કુસ્તી રમવાના કાજમાં એ એટલા બધા પ્રવિણ હતા કે અકાઝ
નામનો એક પ્રખ્યાત મેલો ભેરોતો હતો તેમાં આગરદાર રાખસોજ
વર્ણ કુશતીઓ રમતા હતા તેમાં ઉમર સર્વ કરતાં અઢીઆડી કુસ્તી
એ રમતા હતા, યુદ્ધ વિદ્યાનો એક આ દાખલો બસ છે કે

દોડતા ઘોડા ઉપર ઉચકીને સ્વાર થઈ જતા ને એની બેઠક જમાવતા કે જાણે વાહન અને સ્વારનું એકજ શરીર છે.

વંશાવળી વિધા પોતાના પિતાથી સંપાદન કરી હતી, અને વાદવિવાદમાં પણ ઘણી સંપૂર્ણતા મેળવેલી હતી, એ ઉપરથી કુરેશ કુટુંબે એમને વંશપરંપરાનો કુલ મુખતીઆરીનો હોદ્દો આપી દીધો હતો, અને ઝગડાઓના ફડચા કરવાને એ વારંવાર લવાઈને મળતા.

ધંધો—તે વખતે પાંચણપોપણ કરવાનું મોટું સાધન વહેપાર હતું, ઉમર પણ વેહેપારી ધંધામાં રોકાયા, ઇરાક શામ, તથા પંજાબ દેશોમાં જઈને વેહેપાર ચલાવતા, દેશાટલુના અનુભવી લાભો પણ વેહેપારની સાથે સાથે આવ્યા, અને દિલ્લ ઉપર જુદા દેશો રિતમાતો વગેરેનો પ્રકાશ પડ્યો, દિંમત ઉંચી પહોંચી, સ્વતંત્રતા સ્વાધીન થઈ, અને એજ કોરેશોથી પોતાના જાતબાઈઓ તથા આખા અરબસ્તાનમાં નામાંકિત પુરૂષ ગણાયા.

ઇસલામનો ઉદય—અને અમીર ઉમર.

નબીએ કરીમને નબુવતનું કામ મળ્યું તે વખતે ઉમરની ઉમર એકવીસ વર્ષની હતી, અરબસ્તાનમાં જે લોકોના ભાગ્યમાં એ દોલતની પ્રાપ્તિ નોંધાઈ હતી તે લોકો ઇમાનદાર થયા. અમીર ઉમરના ખાનદાનમાંથી પણ કૈટલાંક લોકો મુસલમાન થયા હતા, તેઓમાંથી એક તો એમના પિત્રાઈ ભાઈ એક પ્રભુનેજ માનનાર કૈદના દીકરા સમૃદ્ધ હતા, અને બીજી અમીરની બેહેન

ખત્તાખની દીકરી ક્ષતિમા નામની હતી તે સંઘડની ધણીઆણી હતી, અને ત્રીજો પુરુષ અબદુલ્લનો દીકરો નમ્રમ હતો તે સિવાય બીજા પણ કેટલાક લોકો હતા, પરંતુ છ વર્ષ સુધી માત્ર મુસલમાન થયા નહીં એટલુંજ નથી પણ જ્યાં અને ત્યાં મુસલમાનોને હરાવી દુઃખ દેવામાં કંઈ કસર રાખી નોહોતી જેના ઉપર ફાવી ગય તેને મારી કુટીને અધમુએ કરી નાંખતા. પોતે કહે છે કે એવો વખત હતો કે હું નખી સાહેબનો કટો શત્રુ હતો, તેની સાચીતીમાં હેઠળ લખેલો એક દાખલો બસ છે કે તેમના કુટુંબની એક સીના નામની દાસી મુસલમાન થઈ એવું સાંભળી તો પકડીને મારવા માંડી જ્યારે મારતાં મારતાં થાકી જતા તો તેને મુકી દેતા, અને કહેતા કે મેં તને હમણાં મુકી દીધી નથી હું થાકી ગયો છું તેથી વિશ્રામ લઉં છું. થોડીકવાર થોભીને ફરી તને મારીશ.

દિનમાં ઇસલામી અસરની ઉત્પત્તિ—આ છ વર્ષમાં કદી કદી એવું પણ બન્યું છે કે ઇસલામની સારી અસર એમના મન ઉપર પેદા થઈ હતી, પોતે કહે છે કે એક વખત મેં નખી સાહેબને મસજિદે હરામ તરફ જતાં જોયા, તે વખત મારા મનમાં આવ્યું કે એમને અંદર જતાં થોભાવું ને મસજિદમાં જવા ન દઉં પરંતુ મારા સાં પોહોચતાં પહેલાં તે સાહેબ મસજિદમાં દાખલ થઈ ગયા હતા અને અંદર જઈ રહ્યા મા સીપારામાં આવેલી સુરત અલહાક નીનો પાઠ કરવા લાગ્યા હતા. હું પાછળ ઉભો રહી મન દઈ સાંભળતો હતો અને અજાણ થતો હતો, તે વખત મારા મનમાં આવ્યું કે પ્રભુની સાક્ષીએ કહ્યું છું કે જેવી રીતે પુરેશનાલોકો નખી સાહેબને કવિ કહે છે તે વાત તમને ખોટી છે, જ્યારે પેગમબર સાહેબે

તે શ્લોકો કહ્યા કે જેમનો તરજુમો હેઠળ પ્રમાણ છે. “આ કુશન
મગર સંદેહે પ્રભુ વાણી છે, એક માનવંત દુત લાવેલો છે અને
તે કોઇપણ કવિની રચેલી વાણી નથી, પરંતુ તમે શોકો તેને ધણું
જ થોડું માનો છો.

ત્યારે હું જોતી બઠ્યો કે ખરેખાર એમજ છે.

અમીર ઉમરનું મુસલમાન થવું અને ઇસલામને પુષ્ટી.

નખી સાહેબને મારી નાંખવાનું કાવતરું—ધર્મમાં ફેર
અને ચાલતા મત ઉપર અડચણના પથન પડ્યાથી લોકોનાં મન
હલરાઈ ગયાં હતાં, તે ઉપર મુસલમાનો મૂર્તિ અને મૂર્તિપુજકોની
નિંદા કરવા લાગ્યા હતા, અને તે ઉપરાંત અમીરના કુટુંબમાંથી કેટ
લાક લોકો મુસલમાન થયા હતા, અને એવા લોકોને મારઘાટ કર-
વાથી તથા દુઃખ દઇ હેરાન કરવાથી પણ તેઓ મૂકેલા ધર્મ તરફ
આંખ ઉઠાવી નેતા પણ નોહોતા, તેમાં વધારો એ હતો કે હારસ
કે જે હાશમનો પિત્રાઇ બાઇ હતો તેનો પૌત્ર અને સગાઇમાં નખી
સાહેબનો પિત્રાઇ કાકો હતો અને જેનું નામ અયુજેહેન હતું તે
ઇસલામી ધર્મનો કટો દુશમન હતો તેણે નખી સાહેબને મારી નાંખ-
વાને વાસ્તે મોટું ઇનામ ઠરાવેલું હતું. આ સત્રણી વૃત્તોથી મજ-
બુત થઇને અમીર ઉમર ઉપર એટલી અપરંપિત કે ગળામાં તલવાર
નો પટો નાંખી નખી સાહેબને ખોળવાને વાસ્તે નિકળ્યા, રસ્તામાં
પેહેલાં તો નઇમ અબ્દુલ્લા મળ્યા જેમની વાતચિતથી અમીરને

નક્કી થયું કે એમણે પણ ઇસલામી ધર્મ ગ્રહણ કર્યું છે. તેમના ઉપર એમને ઘણી રીશ ચઢી તેમને જવાબ દીધો કે પેહેલાં જેહેન તથા બનેવીની તો ખબર હો તે પણ મુસલમાન થઇ ચુક્યા છે, એ સાંભળી બનેવી તથા જેહેનની ખબર લેવાને એમને ઘેર ગયા, તે પછી રસ્તામાં સમ્યદ બિન વિકાસથી ઝપાઝપી થઇ અને તક્વાર ખેડેનો ફેંસલો કરતી હતી તેટલામાં તેમણે પણ નમ્રમવાળીજ વાત કહી.

બનેવીની સાથે લડાઇ—એ વાતો સાંભળી રીશમાં બામ બલુકા બની બનેવીને ઘેર આવ્યા, ત્યાં ઘણી ઘણીઆણી ખારણું વાસીને નળી સાહેબના અસહાબથી “તાહા”ની સુરત (અધ્યાય) શીખતા હતા તે થોડીકવાર બહાર ઉભા રહી તેમનું બળુવું સાંભળતા રહ્યા પછી ખારણું ખટખટાવીને ધકેલ્યું, તેમણે કુરાનના પાના તથા નળી સાહેબને સંતાડી દીધા તે પછી ખારણું ઉઘાડ્યું, તે અંદર પેસતાંજ બેલી ઉઠ્યા કે તમે મધુર કંઠે શું બોલુતા હતા, જેહેને કહ્યું કે એમજ અમે સાધારણ વાતો કરતા હતા, તેમણે કહ્યું કે હું સાંભળી ચુક્યો છું કે તમે બેંક ધર્મબ્રષ્ટ થઇ ચુક્યા છો, જેહેન છાતી રહી તો અમીર બનેવીને મારવાને ઉઠ્યા. આ જોઇ જેહેન પોતાના સ્વામીને બચાવવાને વચ્ચે પડી તો તેને મારી મારીને બોહીલુહાણ ચક્રચુર કરી નાંખી તેથી જેહેન બેલી ઉઠી કે “તમારા મનમાં આવે તેમ કરો પણ ઇસલામી પ્રકાશનો સિક્કો અમારા દીલ ઉપરથી કદીં મટવાનો નથી. •

• **અમીરનું મુસલમાન થવું—**જેહેનનું ઉપર પ્રમાણે કહેવું એવું અસરકારક થઇ પડ્યું કે અમીરનો ગુસ્સો નંરમ પડ્યો. જેહે-

નને લોહીલુદાણુ જોધને અમીરનું લોહી તપી ગયું. પછી બોલી ઉઠ્યા કે જે તમે પાક કરતા હતા તે મને ફરીથી ઉચ્ચારી સંભળાવો. તેમણે કુરાનનાં પાનાં કાઢી તેમની સામા મુકી દીધાં. તે વાંચતાં વાંચતાં “ તાહા ” અધ્યાય (સુરત) ના આ શ્લોક ઉપર પોહોચ્યા જેનો અર્થ હેઠળ પ્રમાણે છે—

જે કંઈ આકાશમાં તથા પૃથ્વી ઉપર છે તે તેનુંજ છે, અને જે કંઈ આકાશ તથા પૃથ્વીની વચ્ચે છે અને જે કંઈ પૃથ્વીના ગોળાના હેઠળ છે ” એ સાંભળતાંજ બોલી ઉઠ્યા કે જેનો આ શબ્દ છે તેના શિવાય બીજો કોઈપણ પુનપાત્ર નથી—અને પછી જ્યારે આ શ્લોક ઉપર પોહોચ્યા કે જેનો અર્થ હેઠળ પ્રમાણે છે ત્યારે પ્રભુને સાક્ષી મુકીને કલમો પઢી ઉઠ્યા તે શ્લોકનો અર્થ એ છે—“જો તું (એ સાંભળનાર) મોટેથી વાત કરે તો (તે તારા પોકારનો માગણુ નથી કેમકે) તે ધીમી અને પોકારની વાતો જાણે છે (તેજ) અલ્લાહ (છે) તેના શિવાય કોઈ (અને) પુન પાત્ર નથી. સારા નામો તેનાંજ છે. ”

બીજી રીતે નોંધાયું છે કે કુરાનનું પાનું ઉઘાડતાંજ (અધ્યાય) હદીદ નિકળ્યો, પરંતુ એવું બની શકે તેમ છે કે એઉ સુરતો જોવાઈ હશે. થોડુંક પેહેલીમાંથી થોડુંક બીજીમાંથી વાંચ્યું હશે. હદીદ અધ્યાયનો પ્રારંભ આ પ્રમાણે છે, જે (સરજના) આકાશ તથા પૃથ્વીમાં છે તે પ્રભુ ગુણુ ગાય છે અને તેની પવિત્રતા જાણે છે તે સર્વ શક્તિવાન તથા સર્વ યુક્તિવાન છે. એથી” મન ” ઉપર અસર બેસી ગઈ. જ્યારે આ શ્લોક ઉપર પોહોચ્યા તેનો તરજુમો આ પ્રમાણે છે. “ અલ્લાહ (પ્રભુ) અને તેના રસૂલ ઉપર ધમાન

લાવો. તે વખત એકદમથી પોકારી ઉઠ્યા કે “ હું પ્રભુ સાક્ષીએ
કહું છું કે, એક પ્રભુ શિવાય બીજો પ્રભુ નથી અને મુહમદ પ્રભુના
પેગમબર છે. ”

નબી સાહેબની સેવામાં હાજર થવું—આ ઉપરથી એ-
મતા બનેલી બહાર આવ્યા અને મુઆરકબાદી આપી કે અરે ઉ-
મર તમારું કલ્યાણ થજો. નબીસાહેબે તમારા મુસલમાન થવાની
અથવા અપુત્રેહેલના મુસલમાન થવાની દુઆ માગી હતી પ્રભુએ
તમારા વાસ્તે કબુલ કરી છે, તે ઉપરથી અમીરે કહ્યું કે મને ન-
બીસાહેબની સેવામાં લઇ ચાલો આ ઉપરથી તે અમીરને સફા પ-
ર્વતની તલેટીમાં આવેલું અરકમનું ધામ હતું ત્યાં નબીસાહેબ હતા
તે ઠેકાણે લઇ ગયા. અરકમનું બારણું ઠોક્યું. તે વખતે અમીર
હથીઆરબંધ હતા તે જોઇ પાસે બેઠેલા સોમતીજો ગભરાઇ ગયા.
અમીર હમઝાએ કહ્યું કે બારણું ઉઘાડી દો જે દોરતીથી આવ્યો
છે તો ઠીક છે નહીતો તેનીજ તરવારથી તેનું માથું તેના ધડથી
જુદું થઇ જશે. બારણું ઉઘડતાંજ અમીરના ૪૦ મુકતાં પહેલાં
નબીસાહેબ આગળ વધ્યા. અને ઉમરના ખાંધા ઉપર હાથ મુકીને
ફરમાવવા લાગ્યા કે ઉમર શા મનસુબાથી આવ્યા છો ? ઉમરે ધ-
ણી નમ્રતાથી અરજ કરી કે “ મુસલમાન થવાને વાસ્તે ” એ
સાંબળી મુસલમાનોએ એવા મોટા પોકારથી “અદ્દા હો અકબર”
(પ્રભુ મેટો) નો ઘોંઘાટ કર્યો કે મક્કાની સઘળી ડુંગરીઓ
ગાંઝ ગઇ.

ઈસલામને પુટી.

આ વખતે સને નખુવતનું છઠું વરસ હતું અને એ ૭ વર્ષ-

માં ચાલીસ પચાસ માણસો મુસલમાન થયા હતા, અને તે પછી
 ગુપ્ત રિતે મુસલમાની ધર્મ પાળતા હતા. નિમાજની ભક્તિ છાત્રીમા-
 ની કરતા હતા પરંતુ નખીસાહેબની સેવામાં હાજર રહીને બોધ
 લાઇ ધર્મ શીખતા હતા. ઉમર સતાવીશ વર્ષની ઉમરે મુસલમાન
 થયા. મુસલમાન થતાંજ અરજ કરી કે “શું” અમે હક ઉપર નથી-
 જવાબ મળ્યો કે અમે ખરા હકધર્મ ઉપર છીએ; અરજ કરી કે
 હક છાત્રું શું કરવાને રહે- મને પસંદ નથી કે જુઠા પ્રભુ-
 ઝોની સેવા ઉઘાડી રિતે થાય અને ખરા ધર્મના પવિત્ર જ-
 ગ્ત કરતાની ભક્તિ ગુપ્ત રિતે થાય- આ ઉપરથી સઘળા
 મુસલમાનો અરકતના ઘરથી નિકળ્યા અને આવી ગોઠવણથી કાળા-
 ના મંદિર તરફ ચાલ્યા.

નખીસાહેબના જમણા હાથ ઉપર સીટી કે અકબર અને ડાબા
 હાથ ઉપર મહા યોદ્ધા અમીર હમઝા કે જે થોડા દિવસથી મુસલ-
 માન થયા હતા અને બળવંતાઓમાં પ્રખ્યાત હતા. આ સર્વની
 સનમુખે મવલાઅલી અને તેમની પણ આગળ અમીર ઉમર ચાલતા
 હતા એમના ગળામાં તલવાર ઝુમી રહી હતી. મક્કા વાસીઓ આ
 જોઇને દાંગ રહી ગયા, તેમાંથી કોઇએ આગળ વધીને પુછ્યું કે
 આ શું છે તે વખતે અમારે કલમો પઢ્યો અને કહ્યું કે હું
 મુસલમાન થઇ ખરા વિશ્વપતિ પ્રભુનો થઇ ગયો છું તમારામાંથી
 કોઇ માણસ કંઈપણ ગેર વર્તણૂકથી ચાલશે તો આ તલવાર તેનું
 માથું તેના શરીરથી જુદું કરી નાંખશે. ટુંકમાં નખી સાહેબે સ-
 વં સંઘાતે કાળાના મંદિરમાં જઈને નિમાજ પઢી.

અમીર ઉમર તથા અમીર હમઝા એક બળવંત તથા

મહા યુદ્ધાઓ હતા. કુરેશ કુળના લોકો ઉપર તેમની ધા-
સ્તી હતી તેથી એ બેઉના મુસલમાન થયાથી ઇસલામ
તથા મુસલમાનોમાં બળ તથા આબરુ અને માન તથા હિંમત વધી
ગયું. પરંતુ એજ બનાવ બનવાથી મક્રાઇ લોકો સારી પેઠે બળી
ઉઠ્યા, અને ક્રોધાયમાન થઇ ગયા, અમીર ઉમરે પોતાના મુસલમાન
થવાનો અબર નિર્ભયપણે એક એકના કાનમાં ફુંકી તેથી પણ તે
ઓ વધારે બળાપો કરવા લાગ્યા. જેમકે શરઆતમાં લોકો તે ગા-
મની ટોળી બની એમને ઘેર આવતા અને પોકારીને કહેતા કે ઉમર
અધર્મી થઇ ગયો, ક્રોધ ક્રોધ વળતે ગલી ફુંચીમાં મળી એટા કરીને
વાતો કરતા, અને મેણા મારતા, ઉમર શરીરમાં પુટ ઉંચ, બળ-
વાન તથા બહાદુર હતા, તેમ છતાં સ્વભાવે પણ ગુસ્સાવાળા હતા,
ક્રોધની વાત સહન કરી શકતા નોહોતા, લડવા બીડવા ઉપર તૈયાર
થઇ જતા હતા, એક વખત તો એવી લડાઇ થઇ કે કેટલાકને ઉ-
મરે માર્યા અને કેટલાક લોકોએ ઉમરને ઠોક્યા. છેવટે આસખિનવા-
ઇએ પોતાની પક્ષ ઉમરને લઇ લીધાં તેથી દરરોજના ઝગડાઓનો
અંત આવ્યો.

ફાઇઝ ખિતાબ—ઉમરના મુસલમાન થયા પછી મુસલમા-
નોને પોતાના ઇમાનને છુપાવવાની જરૂર રહી નોહોતી. મુસલમાનો
ખુલમખુલ્લા ઉઘાડી રીતે બક્તિ કરવા લાગ્યા, જ્યારે ધારતા ત્યારે
ઠાળાના સુંદીરમાં નિમાજ પઢતા, કંઇપણ હીલો હરકત કરનાર
ક્રોધ નોહોતો. અરે જોતાં અમીર ઉમરના મુસલમાન થયા પછી
ખરા ખોટાનું અંતર પડી ગયું તેથીજ નબી સાહેબે અમીર ઉમરને
ફાઇઝ એટલે જુદા પાડનાર ખિતાબ આપ્યો.

આ પછી એક બીજી વારે પણ નબી સાહેબે અમીર ઉમરને કારક ખિતાબ આપ્યો તે આવી રીતે છે કે એક યાહુદી તથા એક મુસલમાનની વચ્ચે કંઈ અઘડો હતો એકબે એકમત થઈને નબી સાહેબને લવાઈ ઠરાવ્યા, નબી સાહેબે પૂરાવો લેઈને યાહુદીના લાલમાં ફેંસલો કર્યો, પરંતુ એથી મુસલમાનને સંતોષી થયો નહી તેથી એક અમીર ઉમરની સેવામાં આવ્યા. મુકદ્દમાની કેશીઅત અને પેહેલાના ફેંસલા ઉપરની નારાજ કહી સંભળાવી અમીરે કહ્યું જરા થોભો છું હમણાંજ ફેંસલો કરી આપું છું તે પછી ધરનાંથી તત્તવાર લાવી એકજ ધામાં મુસલમાનનું માથું કાપી નાંખ્યું અને મોઢેથી પોકારી ઉઠ્યા કે “પ્રભુ અને તેના પ્રતિનિધી નબીના ફેંસલાથી જે નાખુશી થાય તેની એજ શિક્ષા છે.

હિજરત-એટલે દેશત્યાગ.

અમીર ઉમરના મુસલમાન થયા પછી ચોથે વર્ષે નબીસાહેબના કાકા અબુતાલિબ અને નબી સાહેબની બીબી હજરત ખદીજાએ આ દુન્યાનો ત્યાગ કર્યો હતો. આ બે બનાવો મુસલમાનોને ઘણા દુઃખદાયક થઈ પડ્યા હતા, અને મુસલમાનોની કેડ બાગી ગઈ હતી, મક્કી લોકોએ ગરીબ મુસલમાનો ઉપર અતિશય કેર કર્યા હતા, અને સારા આગરદાર મુસલમાનો પણ મક્કામાં રહેવાથી લાચાર થઈ બચ બરેલી બોંચ મક્કાને ગયુવા લાગ્યા હતા, મદીના વસ્તીના કેટલાક આગરદાર લોકોના મુસલમાન થવાથી નબી સાહેબે હુકમ કર્યો કે જો કોઈને તે મક્કાનો ત્યાગ કરીને મદીને જઈ વસે

ત્યાં નિરાંત અને સુખશાંતિ દહાડા કપાશે, આ અઘ્ઘા ઉપરથી મક્કાના મુસલમાનો બીકને લીધે છાનામાના મદીને નાસવા લાગ્યા.

ઉમરનો દેશ ત્યાગ—નયુવતના તેરમે વર્ષે (હિજરી પે-
હેલા વર્ષે) અમીર ઉમર પોતાના વીસ કુટુંબીઓ સહિત મદીના ત-
રફ નિકળી આવ્યા. એ વીસ માણસોમાંથી કેટલાક થડના સગા ત્યા
કેટલાક મિત્રો હતા, ઉમરનું મકકેથી નિકળવું છાનુંમાનું નોહોતું,
કેડે તત્તવાર લટકાવી ખમા ઉપર કમાન સળવી કોટમાં તીરકસ
એટલે તીરોની થેલી ધાત્રી હાથે બાલો ઝાલી બેતુલ્લા નં આવા
અને નિરાંતે સાત વખત પ્રદક્ષિણા કરી અને પુરા સંતોષથી ધખરા-
હીમ ધામમાં નિગાજનો એક દુગાનો અદા કર્યો પછી બાષણ કર્યુંકે
તે લોકોનું કલ્યાણું કદી ન થજે કે પથરાના કકડાને પ્રભુ
માને છે. આ વખતે ઘણું મક્કી લોકો મુર્તિ પુજકો ત્યાં હાજર
હતા તેમની તરફ જોઇને કહ્યું કે “જે કોઇ પોતાના પુત્રને નખાપો
ત્યા પોતાની ઘણીઆણીને વિધવા કરવાને ધારતો હોય તે મારી
કેડે આવે” આ સાંભળી કોઇની હિમ્મત ન થઇ કે એમને રોકી શકે
અથવા રસ્તામાં જઇ એમની સાથે કંઈ બખેડો કરે અમીર ખેમ
કુશંગતાથી પોતાના સોબનીઓ સહિત મદીના નગરમાં જઇ પોહોંચ્યા,
ત્યાં જઈ પોતાનો સમાશન થાય એવી જગ્યાઓ જોવામાં ન આ-
વેથી મદીના નગરથી ત્રણ કોસને અંતરે કયા એટલે અવાલી મુકા-
મે રક્ષાઆગિન અગદુલ મનઝેરને લાં જઈ વસ્યા.

નખીસાહેબની રૂબરૂમાં બળવેલી સેવાઓ.

નખીસાહેબની રૂબરૂ મદીનામાં જે સેવાઓ અમીર ઉમરે બળવેલી તેની ટુંકમાં નોંધ હેઠળ પ્રમાણે છે:—

મુસલમાનોની પેહેલી મસજીદ—સર્વથી પેહેલી મુસલમાનોની મસજીદ કુઆમાં છે તે અમીરે બનવરાવી અને પોતાના હાથે મજુરો પ્રમાણે માટી, ગાર તથા પથ્થરો ઉચક્યા હતા.

બાઇચારા બંધન—નખીસાહેબે દેશ ત્યાગી ત્યાં દેશીઓ વચ્ચે બાઇચારો કાયમ કર્યો હતો તેથી અમીર ઉમરનો બાઇ બની સાલમના સરદાર ઉતયાન બિન માત્રિકને ઠરાવવામાં આવ્યો તેથી એક દિવસ તે ત્યાં એક દિવસ અમીર વારા ફરતી નખી સભામાં હાજર થતાં, ત્યાગીઓમાં પણ પોતપોતામાં બાઇચારી કરાવવામાં આવી હતી તે પ્રસંગે હજરત અમુગકર સિદીકને બાઇ ઠરાવવામાં આવ્યા હતા,

બદરની લડાઈ—મક્કાના શત્રુઓની સમુદ્રમાર્ગે મદીના ઉપર ચઢાઇ સને ૨ હિજરીમાં થઇ. એ ચઢાઇની ખબર સાંભળી મદીના નગરના મુસલમાનો તેમની સામા થવા રવાને થયા, અને મદીનાથી છ ગાઉ ઉપર આવેલી બદર નામની વસ્તી આગળ મુકામ થયો. આ વખતે મુસલમાનોના મત લડવાને પાછળ ખસતાં હતાં અમીર ઉમરે સર્વને એકમત કરી હિમ્મત આપી કે મક્કાના કુરેશી કુટુંબના ધર્મ શતરૂઓ લડવાનેજ આવેલા છે તેથી અમારે પણ તેમની સાથે લડાઇ કરી વિના છુટકો નથી.

બદર ઉપર પેહોઆ પછી અમીર ઉમરની મારફતે નબીસાહેબે સામાવાળાને જે સંદેશો કહાવ્યો કે “તમારે અમારે આ છેલો સંદેશો છે કેતમારામાં અમારામાં લડાઈ ઠીક નથી અને આપણે પોતપોતાને ઠેકાણે જતા રહેવું ઠીક છે,” મક્કી લોકોએ આ વાત માની નહીં અને લડાઈ ચાલુ થઈ.

આ લડાઈમાં અમીર ઉમરે ઘણી બહાદુરી બતાવી અને ઇસ્લામની સામા સગાઈનું ધ્યાન રાખ્યું નહીં અને પોતાના હાથે પોતાના મામા હાશમના દીકરા આશને કતલ કર્યો.

આસમખિનઅબી ઓફને મારી અમુદુન્ના તેનો સામાન લેવાની તૈયારીમાં હતા તે વખતે અમીરે હુકમ કર્યો કે જ્યાંસુધી ફતેહ ન થાય ત્યાં સુધી માલમતાને હસ્ત કરવાની ઇચ્છા રાખવી નહીં આ તારો માલ છે તેની હું સાક્ષી દાખલ નોંધ કરું છું. આ ઉપરથી જણાય છે કે લડાઈમાં લોકોએ કાયદેસર રહી કામ કરવાની અમીર ઉમરની પાકી રીત હતી.

અમીર ઉમરની બીકથી તેમના કુટુંબી જાતવાળા બની અદી લડાઈમાં સામીલ થયા નહીં.

અમીરના કુટુંબીઓ તથા સંબંધીઓ મળી બાર માણસોએ કાપાકાપીનું મેદાન ગરમ કર્યું હતું. અને સર્વ પેહેલાં અમીર ઉમરનો દાસ મહબ્બશહીદ થયો.

છેવટે લડાઈ મુસૂલમાનોને હાથ રહી ને શત્રુઓમાંથી કોઈ ૭૦ માણસો કેદી મકડાયાં, આ કેદીઓમાં કેટલાક નામાંકિત સરદારો હતા, જેમકે- મુત્તલિબના દિકરા અબ્બાસ, અમુતાલિબના મેટ્ર દીકરા અકીલ, રબીવનો દીકરો અબુલઆસ, વસીદનો

દીકરો વલીદ- નખીસાહેબે આ કેદીઓને શું કરવું તેનો અભિપ્રાય સર્વને પૂછ્યો. અમીર ઉમરે જણાવ્યું કે મારો મત એવો છે કે એ કેદીઓમાંથી જે મુસલમાન એતો થડનો સગો હોય તે તેને મારી નાખે ને તે એવી રીતે કે અખ્યાસને અમીર હમઝા, અને અકીલને અલી તથા હું મારા ફનાણા સગાને કાપી નાખું- પરંતુ નખીસાહેબે હજરત અબુઅકરના મતથી દંડની રકમ લઈ સર્વને મુઝી દીધા, જે વિશે ઇતરલની સુરત (અધ્યાય) ની આ આયત ઉતરી કે જેનો તરજુમો હેડાગ પ્રમાણે છે “જ્યાં સુધી નખી દેશમાં ધર્મશત્રુઓને મારી સંહારી ન નાખે ત્યાં સુધી તેની પાસે કેદીઓ (ની) બીડમાડતું રહેવું ઠીક નથી.

નખીસાહેબે લડાઈ શરૂ થતાં પહેલાં ફરમાવ્યું હતું કે કેટલાક હાશમી પુત્રોને મક્કી લોકો તેમની ઇચ્છા નહીં છતાં જબરજસ્તી થી તેડી લાવ્યા છે જેમકે અખ્યાસ તથા અબુલ ખખતર તેથી એ બિયાનઓને મારી નાખવા નહીં જોઈએ એ ઉપરથી ઉત્પાના પુત્ર હુઝેફાએ કહ્યું કે અમે અમારા સંબંધીઓને તો મારી નાખીએ અને અખ્યાસને છૂવતા જવા દઈએ એમ બનશે નહીં. મનેતો જો અખ્યાસ મળશે તો જરૂર મારી નાખીશ. નખીસાહેબે અમીર ઉમરને કહ્યું કે સાંગવ્યું કે હુઝેફા શું કહે છે. અમીરે અરજ કરી કે આગ્રા હોય તો હું હુઝેફાને હમણાજ મારી નાખું છું. નખીસાહેબે ફરમાવ્યું ઉમર એને મારશો નહીં એ પ્રજુના માર્ગમાં માર્યો જશે. અને તેથી એના ગુનાની માફી થઈ જશે. એ સાંભળી અબુ હુઝેફાએ પશ્ચાત્તાપ કર્યો અને મસોલમા જુદા નખીની સામાની લડાઈમાં શહીદ થયો.

ઉહાની લડાઈ—નખી સાહેબ તથા મુસલમાનોના નાશ કરવાને બીજે વર્ષે એટલે શબ્દાલ માસ સને ૩ હીજરીમાં મક્કી લોકોએ ઘણી બારે તૈયારી કરી અને ઉહા આગળ બેઠે તરફના લશ્કરની બેઠ થઈ. પેહેલાં તો મુસલમાનોએ દુશ્મનોના સીપાહી-ઓની લેન ઉપર લેન કાપી નાંખી અને લુટશાટ ઘણા જોરથી કરવા લાગ્યા, આ લુટને જોઈ જે સીપાહીઓ શત્રુને રોકવાને વાસ્તે મુકેલા હતા તે ફતેહ થએલી જાણીને લશ્કરને આવી મળ્યા ને લુટ ચલાવી. એમની જગ્યા નાકાની હતી તે ખાલી પડેલી જોઈ હમણા મુસલમાન નહી થએલો મહા શુરા ખાલીદ બીનલીદે તે વાટે પેસી જઈ તલવાર ચલાવી જેથી મુસલમાનોનું લશ્કર વિખરાઈ જઈ ઘણી ખરાબ અવસ્થામાં આવી પોહોંચ્યું.

આ લડાઈમાં ખુદ નખી સાહેબના કેટલાક દાંતો પડી ગયા, અને કપાળ ઉપર ઘા વાગ્યા, બકતરની કડીઓ ગાલમાં પેસી ગઈ અને પીડાથી લાચાર થઈ વેદના નહી સહન થવાથી એક ખાડામાં પડી લોકોની આંખથી અદ્રશ્ય થઈ ગયા. આ ઉપરથી ઘોંઘાટ થયો કે નખી સાહેબ કપાઈ ગયા. હવે મુસલમાનોએ હિમ્મત હારી દીધી—કેટલાક તો મદીને નાસી ગયા. કેટલાક નખી સાહેબ પછી જીવવું વ્યર્થ સમજીને પ્રાણ જાય ત્યાં સુધી લડવા લાગ્યા, કેટલાક નિરાશ થઈને બેસી ગયા, ફક્ત થોડાક જ માણસો કે જમના નામે પણ ખરા જણાયા નથી આ પેગમબરીના ચળકતા સુર્યની પાસે રહેલા હતા, નખીસાહેબ ત્રીજી ટુકડીમાં હતા, થોડીક વાર પછી જણાયું કે નખીસાહેબ હયાત છે તેથી લડતાં જગડતાં લોકો ફજ્જુરમાં પોહોંચી ગયા અને ગમે તે પછી ફેટ-

લાક માણસો લઈ સામા આવીને ખાલીદને પાછો હઠાવી દીધો.

મક્કી સન્યામાં ખમર પહોંચી કે નખી સાહેબ મરાયા એની તબવીજ કરવાને કુરેશ કુટુંબનો મુખ્ય સરદાર અબુસુફ્રિયાન-મુસલમાનોની સન્યાની પાસે આવીને પોકાર્યો કે આ દુકડીમાં મુહમદ છે ? નખી સાહેબે ઉતર નહીં દેવાને સુચવેલું હતું તેથી કોઈએ જવાબ વાળ્યો નહીં, ફરી તેણે પુછ્યું કે આ ટોળીમાં કહાફનો પુત્ર (અબુબકર) છે ? તોપણ જવાબ ન મળ્યો, ત્યારે ફરીને પુછ્યું કે ખતાયનો દીકરો (ઉમર) છે ? તેનો પણ ઉતર ન મળતાં તેને નક્કી થયું કે એ સર્વ કપાઈ ગયા, જે એમનામાંથી કોઈ હોત તો ઉતર મળત, કુરેશ લશકર તરફ મોં કરીને તેના પ્રભુ હુબલનાથ ના મોઢેથી ગુણુ ગાવા લાગ્યો. ને જય જય હોખલ પ્રભુ જય જય હોખલનાથના નાદો થવા માંડ્યા,

આ જય જયના નાદનો ઉતર મુસલમાનોએ નખીસાહેબની આજ્ઞા લઈને વાળ્યો, અને અમીર ઉમર પુકારી ઉઠ્યા, અલ્લાહો અઝોવજલ, સુષ્ટીપતી પ્રભુ સર્વોત્તમ. અને સર્વ શ્રેષ્ઠનો જય જયકાર અબુસુફ્રિયાન નખી સાહેબનો સાદ ઝોળખી ગયો અને બોલ્યો કે ઉમર જરા એમ તો આવો, આજ્ઞા લઈને ઉમર ગયા, અને અબુસુફ્રિયાનને સામીત કરી દીધું કે નખી સાહેબના મૃત્યુ સમાચાર આપ્યા છે તે કરતાં તમને વધારે બરસાદાર ગર્જી છું.

આ પછી મક્કી સૈન્યા મક્કા તરફ પાછી ગઈ મુસલમાનો, મદીને આવી ગયા, આ ઉહદની લડાઈનું પરિણામ માત્ર એટલુંજ કે અમીર હમ્મ્મા નખી સાહેબના કાકાનું મૃત્યુ થયું.

ફારકપુત્રી મુસલમાન માતા બીબી હુસા—હુસા બીબીના નામે અમીર ઉમરની એક પુત્રી હતી, તેનું લગ્ન ખતીસખી ન ખુદાદાની સાથે થયું હતું, તે બદરની લડાઈમાં શહીદ થયા, બીબીનું પુનરલગ્ન કરવું એક અવશ્યનું કામ હતું. નબી સાહેબે સંસાર સંબંધી ગાંઠ વધારે મજબુત કરવાને અર્થે પોતે બીબીની દરખાસ્ત કરી, અને અમીર ઉમરે ઘણા આનંદ તથા હર્ષથી પોતાની પુત્રીને નબી સાહેબની સાથે નિકામાં આપ્યા. હવે બીબી-ઉમ્મુલ મોમનીન એટલે મુસલમાનોની માતૃશ્રી થયા.

મદીના વાસી યાહુદી બની નદીર—મદીના નગરમાં પેહેલાં યાહુદીઓની પણ વસ્તી હતી, તેમની સાથે મુસલમાનોનું તેહનામું થયું હતું, પરંતુ તેમની એક ટોળી તે કરારનામું તોડીને દેશ ત્યાગી થઈ ગઈ હતી. બીજા કુટુંબનું નામ બની નદીર હતું, તેની સાથે કોલકરાર કરવાં સને ૪ હિજરીમાં નબીસ હેબ અબુબકર ત્યા ઉમર તેમની શેરીમાં ગયા, તે અવસરે તેમણે કરાર કર્યો કે પથરા મારી એ ત્રણે પુરખોને ચકદી નાખવા, એની નબી સાહેબને જાણ થઈ તેથી બનુનદીર કુટુંબના માણસોને કહાવી મોકલાવ્યું કે તમે મદીનેથી નિકળી જાઓ પરંતુ તેઓ સામા પડ્યા છેવટે લાચાર થઈ મદીનેથી નિકળી કેટલાક શામદેશમાં અને કેટલાક ખેબરમાં જઈ રહ્યા. એ લોકોના મકાનો ત્યા માલમતા મદની મુસલમાનોની ખુશીથી મકકા ત્યાગી મુસલમાનોમાં વહેંચાઈ ગયાં.

બની મુસ્તલક સાથેની લડાઈ—સને ૫ હિજરી શાયાન માંસર્મ બનીમુસ્તલક નામના એક અરબી કુટુંબની સાથે લડવાની તૈયારી થઈ, કેમકે એ કુટુંબના લોકો લડવાની મુસલમાનોની સાથે

તૈયારી કરી રહ્યા હતા, એ સૈન્યામાં-પ્રમુખ ભાગના અમીર ઉમર સેનાપતિ હતા. એ બેઠ લશ્કર જ્યારે ભેગા મળ્યા ત્યારે દુશ્મનો ઉપર ધારતી દેખાડવાને મનામીના એક જામુસને મારી નાખ્યો હતો લડાઈની ગરમા ગરમીમાં અમીર ઉમરને એવો નાદ કરવાને આગ્રા મળી કે જે મુસલમાન થશે તેને અમન મળશે.

ખંદક એટલે ખાઈની લડાઈ—મકકા ફતેહ કરીને ઇસ-લામી લશ્કર પાછું ફર્યું તે વખતે અમીર ઉમરના સેવક જહાજહ ગજદારી અને ઉમર એક અનસારીની વચ્ચેના હલીફ સિનાનજની વચ્ચે તકરાર થતાં અહીં સુધી વાન વધી ગઈ કે દેશ ત્યાગીઓ (મુહાજર) તથા દેશી (અનસાર) ની માંહે પણ એક બીજની સાથે કઠણ શબ્દો ઉચ્ચારાયા, છેવટે ત્યાગીઓએ માફ માગી, ને ઝઘડો મટાડી નાખ્યો, **અબ્દુલ્લા બિન ઉમૈયાએ** નળી સાહેબને ઘણા ભારે નાલાયક શબ્દો વાપર્યા, આ અબ્દુલ્લા માત્ર મોંતોજ મુસલમાન (મુનારીક) હતો. એને મારી નાખવાને ઉમર તૈયાર થયા, નળી સાહેબે પેહેલાં તો ઉમરને નરમ પાડ્યા ને પછી તેની સામા ઉસ્કેરાયલા ત્યાગી તથા દેશી મુસલમાનોને ઠંડા પાડ્યા એખર ખરમાં જઈ વસેલા બની નદીરના યાહુદીઓના કેટલાક પ્રમુખોએ અરબસ્તાનના જુદા જુદા મથકો ઉપર જઈ ઇસલામ શતરૂઓને અસરકારક બાપણો કરી મક્કા તથા બીજા ઠેકાણાઓથી લોકોની એક ચઢાઈ મદીના નગર ઉપર કરાવી દીધી નળીસાહેબે મદીના નગર બહાર એક હુંગરીની તળેટીમાં તંજુ ઠોક્યા, અને જે તરફ પર્વત નોહોતો તે તરફ ખાઈ ખોદાવી દીધી આ વખત સુધી અરબસ્તાનમાં ખાઈની રૂઠી નોહોતી તેથી ઇસલામ શતરૂઓથી કંઈ બની

શક્યું નહીં છેવટે તેમણે ઘેરો ધાડ્યો, નખી સાહેબે જુદા જુદા મથકે જુદા જુદા અધિકારીઓ નીમી દીધા અને એક મથક ઉપર નખી સાહેબ પોતે નીમાયા, છેવટે તેમનામાં કુટ પડી અને તેઓ ઘેરો ઉઠાવી લઇ તેમને રસ્તે ચાલતા થયા.

ખનીકરીઝાની સાથે લડાઇ—યાહુદીઓમાંથી માત્ર એકજ કુટુંબ બનુ કરીઝને નામનું મદીનામાં રહી ગયું હતું, તેમણે ખંદકની લડાઇ વખતે દુસ્મનોને મદદ કરેલી તેથી નખીસાહેબ કોઇ ત્રીસહજાર માણસનું લસ્કર લઇને તેમની ઉપર ચઢી ગયા, અમીર ઉમર નખી સાહેબના ડાળા હાથ હતા અને સીદીક જમણા હાથ હતા. છેવટે યહુદીઓ હાર્યા અને પોતાની શિક્ષાએ પોહોંચ્યા.

હુદેબીઆની સલાહ—સને ૬ હિજરીમાં નખીસાહેબ પોતાના સોળતીઓ સહિત હથીઆરો શિવાય મકકે બેતુડ્ઝાના દર્શન કરવાને ગયા પરંતુ મદીનેથી છઠ્ઠાસના અંતરે પોહોંચ્યા ત્યાં ફરમાવ્યું કે હથીઆરો શિવાય જવું ઠીક નથી, તેથી ફરીથી ત્યાં રહી હથીઆરો મગાવી લીધા. મકકા બે મન્જલ રહ્યું ત્યારે ખયર મળી કે મકકામાં કુરેશ મુસલમાનોને પેસવા નહીં દે. નખી સાહેબે આડતીઆની જગ્યાએ અમીર ઉમરને મોકલવાનું ધારેલું એવા મતલબથી કે કુરેશને સમજાવી દે કે અમે પ્રદક્ષિણા કરવાનેજ ચાહીએ છીએ ને લડવાની અમારી મરજી નથી. તેમણે વિનંતી કરી કે કુરેશની સાથે મારે બતાવુ નથી અને દુશ્મની છે અને મકકામાં મારો કોઇ મદદગાર નથી, મને મોકલ્યાથી સલાહ ઉલટી બતાવે જશે આ વખતે મારી જગ્યાએ હજરત ઉસમાનને મોકલવાથી મામલો પતી જશે, જે ઉપરથી ઉસમાનને મોકલ્યા. કુરેશે ઉસમાનને રોકી લીધા.

આથી મુસલમાનોમાં ખુબ પડી કે ઉસમાન શહીદ થયા. અને કુરે-
શના મુકાબલાને વાસ્તે બેતુરિંદવાનના સમ લેવામાં આવ્યા.
અમીર ઉમરે આ વખતે કેડ કસી અને લડવાને તૈયાર થઇ ગયા.
અને પ્રતિજ્ઞાને અંગીકાર કરી, છેવટે વગર કંડે સલાહસંપન્ન થઈ
ગયાં, જે સુલહના કરારે બહર જોતાં મક્કીઓને લાભકારી તથા આબ-
રૂના હતા. અને મુસલમાનોની હલકાઇના હતા, ઉમરે અરજ કરી કે
મુસલમાનોને હાનીકારક શરતો કેમ કયુજ કરાય છે, નખી સાહેબે
ફરમાવ્યું કે પ્રભુ આજ્ઞા એવીજ છે, આ પ્રશ્ન પુછવાથી અમીરે ઝં-
ખવાણા પડી જઈ પશ્ચાતાપ કર્યો, અને જે અદ્વિતીયા કારણથી અ-
પવાસો કર્યા ખેરાત કરી અને દાસોને મુક્ત કર્યા, ત્યાર પછી જ-
ણાયું કે આ કરારનામુ મુસલમાનોનેજ લાભકારી છે, અને એથી મોટી
જગી ફતેહ મળશે.

ગેર ઇસલામી ઓરતોને છોડા છુટકા--એજ વખત આજ્ઞા
થઈ કે મુસલમાનોએ મુસલમાન નહીં એવી સ્ત્રીઓને છોડી દેવી
તેથી તેમણે પોતાની જે ધણીઆણીઓ નામે ૧ કરીયા ૨ ઉમકુલ
સુમનરદ્દત્તની દીકરીને છુટકા આપી દીધો, અને અખીર અફલાની
પૌત્રી સાબિતની દીકરી જમીલાની સાથે નિકા કર્યો,

ખેખરની લડાઈ--સને ૭ હિજરીમાં ખેખરવાસી યહુ-
દીઓએ કેટલાક ખીજ તાયફા પોતાની સાથે મેળવીને લડવાની સા-
મગીરી કરી, નખી સાહેબે પહેલાં તો તેમનું જોર તોડ્યું પછી ખે-
ખર ઉપર ચઢાઇ કરી અને યહુદીઓના કામ પાંચ કિલ્લા હસ્ત
કર્યા, અને જે જે ધણા મજબુત હતા તે રહી ગયાં, તે બેક દિ-
લ્લા લેવાનું કામ અમીર ઉમરને પણ સોંપાયું તે પણ જે દિવસ

સુધી મેહેનત કરી હજરત અબુબકરની માફક પાછા આવ્યા. ત્યાર પછી હજરતઅલીને મોકલ્યા તેમણે એક કિલ્લા જીતી લીધા. ખેબરી લોકોએ ભોંય ભાગ દાખલ અડધી ઉપજ આપવાનો કરાર કર્યો નખી સાહેબે તે ભોંય યુદ્ધાઓ વચ્ચે વહેંચી દીધી અને તેમાંથી સમગ્ર નામની ભોંય અમીર ઉમરના ભાગમાં આવી જે અમીરે ધર્માદા દાખલ આપી દીધી ઇસલામમાં પેહેલો વકફ એજ છે,

હવાઝનની ચઢાઇ-એજ વર્ષે અમીર ઉમરની સરદારી હેઠળ હવાઝન કુળના લોકો ઉપર લશ્કર મોકલાયું પરંતુ તે લોકો તેમના ત્યાં પહોંચતાં પહેલાં નાશી ગયા, અને કંઈ જાણી સરખી પણ થઈ નહીં.

એજ વર્ષે નખી સાહેબ હુદેબીઆની સલાહને અનુસરીને આશરે એ હજાર મુસલમાનોને લઇને ઉમરો કરવાને મોકલે આવ્યા, રસ્તામાં અબુદુલાબિન રવાહ નખીસાહેબની ઉંટનીને નકીલ ઝાલી કે-ટલીક કવિતાઓ બોલતા હતા ઉમર સાહેબે એવી કવિતાઓ બોલવાને મના કરી પણ નખી સાહેબે ફરમાવ્યું કે ઓ ઉમર એને આ કવિતાઓ બોલતાં મના કરશે નહીં. આપદો તીરો કરતાં પણ વધારે કામ કરી જાય એવા છે.

મક્કાની ફતેહ અને જન્મ સુધી મુસલમાનોની ચઢતી હાલત.

કુરેશ હુદેબીઆની શરતો તોડી નાખી અને તેથી ઉલટા ચાલવા લાગ્યા તેથી તેમની ઉપર ચઢાઇ કરવી પડી કુરેશના સુરદાર અબુસુફીઆને

મુસલમાનોની ચઢતી હાલત જોઈ ફરીથી નખી સાહેબની સેવામાં સલાહ કરવાને વિનંતી કરી પણ તેમાં તે ફાવ્યો નહી. સેવામાં હાજર થયો પણ સખત જવાબ અપાયો છેવટે થાકીને પાછો જતો રહ્યો.--

સને ૮ હીજરીમાં દશ હજાર ઇસલામી શુરાઓનું લસ્કર મસ્જીદની નજીક પહોંચ્યું અય્યુસુફીઆન ત્યાં આવતાં પહેલાં હજરત અબ્બાસને મળ્યો હવે અબ્બાસ કેટલાક દિવસ પહેલાં મકકેથી નીકળી નખી સાહેબની સેવામાં હાજર થઈ મુસલમાન થઈ ચુક્યા હતા. અબ્બાસે અય્યુસુફીઆનને સમજાવ્યો કે ભલા માણસ હવે તારૂં કલ્યાણ એમાંજ છે કે તું મુસલમાની ધર્મ ગ્રહણ કરે તેણે એમની વાત ગાંઠે બાંધી અને જેઉ નખી સાહેબની હુન્નુરમાં હાજર થયા, રસ્તામાં અમીર ઉમર મળ્યા અને તેમણે અય્યુસુફીઆનને મારી નાખવાની મંજૂરી કરી કેમકે તે વખત જેઉ તરફથી કરારનામા દુડી ગયા હતા, પણ અબ્બાસે કહ્યું કે મેં એને જીવતદાન આપેલું છે, ઉમર શાંત રહી ગયા.

છેવટે મક્કા ફતેહ થયું-બધા મક્કી મુસલમાન થયા. અને કાબાના મંદીરમાંથી પ્રતિમાઓ કાઢી નાંખી ફેંકી દેવામાં આવી.

હુનેનની લડાઈ-મકકેથી કોઇ દશ ગાઉ ઉપર દક્ષિણ તરફ હુનેનના જંગલમાં ઇસલામનો પકકો શત્રુ હવાઝેન કુટુંબ રહેલું

હતું તેના લોકોએ મક્કા ઉપર ચઢી આવી ઘાવો કરવાની સામગીરી કરવા માંડી હતી. નખી સાહેબે કોઇ ખાર હજાર માણસો સહીત તેમના ઉપર ચઢાઇ કરી પણ સામાવાળાના તીરકામદાના લડવૈયાઓ-એ મુસલમાનોને મારીને નસાડી કાઢ્યા, આ વખતે નખી સાહેબની સાથે કેટલાક સોળતીઓ રહી ગયા હતા તેમાંથી ઉમર સાહેબ પણ હતા. નખી સાહેબના ધરમાવ્યાથી અખ્યાસે અવાજ દઇ મુસલમાનોને પાછા બોલાવ્યા તેઓ આવ્યા અને ભેગા મળીને એવો હલ્લો કર્યો કે શતરૂઓ નાસી ગયા, અને તેમના આશરે છ હજાર માણસો કેદ પકડાયા.

તાઇફની લડાઇ-હવાજેતનો સરદાર ઓફનો દીકરો માલિક-તાઇફના કિલ્લામાં જઇને ભરાઇ બેઠો હતો. મુસલમાનોએ તે તરફ લક્ષ આપ્યું, કેટલાક દિવસ ઘેરો રહ્યા પછી તે પડો મુકી આવ્યા આવવાનો હુકમ થયો, તે હુકમ સંભળાવનાર અમીર ઉમરજ હતા.

ખતુકની ચઢાઇ સને ૯--હિજરીમાં રમના કેસર-(એટલે રોમ શહેરનો સીકર અરબસ્તાન ઉપર ચઢાઇ લાવે છે એવો ખુમાટ આવ્યો એ સાંભળતાંજ પેગમખરે પોતાનું લશ્કર શામ ઉપર ચઢાઇ કરી શેકથામ કરવાને મોકલ્યું-એ ચઢાઇ ઘણા દુર દેશ ઉપર હતી તેમજ એક મોટા રાજ્યાકર્તાની સામા હતી તેથી ઘણા નાણા અને સામગીરીની જરૂર હતી, તેવી ટીપ કરવાની જરૂર થઇ તે વખતે અમીર ઉમરે પોતાની માલમતામાંથી અડધી લાવી નખી સાહેબના પગે ભેટ કરી દીધી, લશ્કર ખતુક સુધી ગયું પણ ત્યાં સાંભળવામાં આવ્યું કે આતો એક ખુમાટોજ હતો. તે ખતુ લશ્કર પાછું આવ્યું.

નખી એકાન્ત વાસ-એજ વર્ષ એટલે રૂને ૯ હિજરીમાં

નખી સાહેબ સંસાર ખટલાની ખટપટથી થાકી એકાંત વાસમાં રહેવા લાગ્યા જેથી લોકો સમજ્યા કે નખી સાહેબે પોતાની ઘણીઆણીઓને છુટકા છેડો આપી દીધો, બધાને એથી દુઃખ તો ઉતપન્ન થયું પણ હુન્નુરમાં અરજ કરવાની કોઈની હિમ્મત ન હોતી છેવટે અમીર ઉમર નખી દારે ગયા પણ ઘરમાં દાખલ થવાની રજા મળી નહીં તેથી એમને સંદેહ ઉપજ્યો કે રખેને નખીસાહેબ સમજ્યા હોય કે હું મારી પુત્રી હફસાની કંઈ સીપારશે આવ્યો હોઈ મારો એ હેતુ નથી બંને નખી સાહેબ રાજી હોય તો હમણાં જઈ તેનું માથું ધડથી જુદુ કરી નાંખું તેથી તેમને અંદર આવવાની રજા મળી અંદર જઈ પુછ્યું કે આપે સ્ત્રીઓને છુટકો આપી દીધો છે? જવાબ મળ્યો નહી. તે સાંભળી અમીર મસજીદમાં આવ્યા અને સર્વને ખુશીની ખબર સંભળાવી.

ખીજા અમલદારોના હાથ હેઠળ નોકરી કરવી.

સને ૯ દિજરીમાં અમરખીન આસને મદીતાની સરહદમાં એક માથા ફેલ કુટુંબ ઉપર મોકલેલા તે વખતે તેમને પણ ખીજા અસહાબો સાથે તેમના તાબામાં કામ કરવા નીમ્યા હતા. ખીજવાર સમુદ્ર કાંઠે વસ્તા કેટલાક લોકોને જીતવાને અમુ ઉબેદાગીન જરસાદને મોકલેલા તેમના તાબામાં અમીર ઉમરને પણ મોકલ્યા હતા.

સને ૧૨ દિજરીમાં આસામા બિનકેદને મોતા નામના કસબાઉપર ચઢી જવાનો હુકમ થયો હતો તે વખતે ઘણા સહાગીઓની સાથે તેના તાબામાં અમીરઉમર પણ નીમાયા હતા એજ વર્ષ નખી સાહેબજન્મતે સિદ્ધાર્થી એ ચઢાઇ મુલતવી રહી ગઇ.

હજ્જતુલ વિદ્વા—એટલે છેલ્લીહજ્જ-સને ૧૦ હિજરીમાં આ-
શરે લાખ માણસોને લઇને નખી સાહેબહજ્જ કરવા આવ્યા અમીર
ઉમર પણ તે વખતે નખી સાહેબની સોખતમાં હતા.

અખી ઉઘેયાનું મરણ—અખીઉઘેયાના દિકરા અબ્દુલ્લા
નામનો મુસલમાન હતો. તે મરી ગયો તેના શબ ઉપર નિમાજ
પઢવા નખીસાહેબ ગયા અમીર ઉમર વચ્ચે પડ્યા કે એ મુસલમાન
નોહોતો હું નિમાજ નહી પઢવા દઉં. પણ નખી સાહેબતો દયાસાગર
હતા તે ક્રિયા કરી, તેજ વખતે એવા લોકોની ક્રિયા ન કરવા વિશે
કુરાનમાં આજ્ઞા આવી.

નખીસાહેબની વફાત.

સને ૧૨ હિજરીમાં તેર દિવસનો મંદવાડ ભોગવી તા. ૧૨
૨ખીઉલ અબ્દલ સોમવારને દિવસે ખરા ખરાખર ખગોરની વખતે
નખીસાહેબે આ દુન્યાનો ત્યાગ કર્યો તે વખતે અમીરઉમર એવા ખે-
લાન જતી ગયા હતા કે એવું માનતાજ નોહોતા કે નખીના
આયુશનો અંત આવે, છેવટે હજરત અબુબકર સિદીકે કુરાનનું
વચન ખોલી સાબીત કર્યું કે નખીસાહેબ આસંસારમાંથી ખોજી દુ-
નિયામાં ચાલ્યા ગયા,

ખડીઓ લેખણ—નખી સાહેબે વફાતના ત્રણ દિવસ પહેલાં
ખડીઓ લેખણ માગ્યો ને ખોલ્યા કે-મને ખડીઓ લેખણ આપો
(હું એક એવી વસ્તુ લખું) કે તમે કદી કુમારો જાઓ.

નહીં-અમીર ઉમરે ઉતર દીધો કુરાન અમને ખસ છે-તે કહેવા લાગ્યા કે દંદના દુઃખમાં બાન ન રહ્યાથી આ શબ્દો નિકળ્યા છે. ખડીઆ લેખણ ઉપર વગર કારણે લોકોને ભમાવવાને શીઆ લોકો તકરાર કરે છે કે અક્ષીને પોતાની જગ્યા ઉપર ખસીફો કરવાનું વસીઅત નામુ અથવા વીલ લખતા હતા જેનો જવાબસુન્નત જમાતવાળા આલિમોએ આપ્યો છે તે જુદો છપાશે અને જેનું નામ ખડીઆ લેખણ અપાશે.

સિદ્દીકે અકબરની ખિલાફતમાં અમીરઉમર સા-
હેબે ઇસલામની બજાવેલી સેવાઓ—

નખી સાહેબની વક્ષત પછી મદની લોકો સઅદ્દખિન અ-
બદુલાને અને દેશ ત્યાગીઓ સિદ્દીકને અને બનીહાશમ મવલાઅલોને ખિલાફત ઉપર નેમવાનું ધારતા હતા એ વિશે મુહાજિર અન-
સારની એક મોટી સભા બરવામાં આવી હતી કે કોની નીમનોક કરવી તે અવસરે સર્વ સનમુખે સર્વથી પેહેલાં અમીરઉમરે હાથ લાંબો કરી સીદ્દીકના હાથ ઉપર પ્રતિજ્ઞાનો કરાર કર્યો ત્યાર પછી બનીહાશમ શિવાય સઘળા ત્યાગીઓ તથા દેશીઓએ પ્રતિજ્ઞા કરી, ત્યાર પછી થોડા દહાડા પછી મોલાઅલીએ પણ સિદ્દીક સાહેબના હાથ ઉપર પ્રતિજ્ઞા કરી અને બધા મુસલમાનો એક મત થઇને દીન દુન્યાના કામોમાં નખીસાહેબની જગ્યાએ હજરત સિદ્દીક અકબરની સત્તાતળે ચાલવા લાગ્યા.

ઉસામાના લશકરમાં અમીરની નીમણીક — સિદ્દીક અકબરે અસામાને શામ ઉપર ચઢાઇ સાથે મોકલ્યા પણ પોતાની પાસે અમીરઉમરને સલાહ મસલતના કામને વાસ્તે રાખી લીધા. દરેક કામમાં ઉમરનો અભિપ્રાય લીધા વિના કામ કરતા નોડોતા અસામા પણ થોડાક દિવસ પછી જય મેળવીને આવ્યા.

સિદ્દીકના વખતના ખનાવો.

૧ મ્યન નામની જગ્યાએ નખી સાહેબ હયાત છતાં અસ્વદ અનસીએ પેગમબર થવાનું પ્રગટ કરેલું સિદ્દી રાજ્યના પેહેલાજ વર્ષમાં તે મરાયો (૨) અને ૧૨ હિજરીમાં ખાલિદના દીકરા તલહાએ ખંડ ઉભું કર્યું તેને સઘદ્દ પુત્ર ખાલિદે હરાવી તેના તોશાનનો નાશ કરી દીધો. (૩) યમામા દેશમાં મસીલમાકઝઝાબ નામના માણસે હું પેગમબરહું એવું પ્રગટ કરેલું તેમજ બનીશઅબ જાતમાં સજ્જ નામની સ્ત્રીએ પેગમબર થવાનો ઢંઢેરો પીટ્યો, આ બેક એક બીજાથી મળી ગએલા, પછી સજ્જની સૈન્યાવિખરાઈ જવાથી તે એક બેટમાં જઈ રહી ખાલિદે કેટલીકવાર ચઢાઇ કરી યમામા દેશ જીતી લીધો અને મસીલમાને મારી નાખ્યો (૪) સને ૧૨ હિજરીમાં મસના બિનહારિસ મુસલમાન થયા તે શેખાની હતા અન ધરાક દેશની સઘળી કામગીરીની જોખમદાર પોતે બન્યા તે પછી ખાલિદ તેમની મદદે ગયા અને તેમણે અરબી ધરાંક દેશ જીતી લીધો,

સને ૧૩ હિજરીમાં શામ મુલક જીતી સેવાને ચાર નામદાર નખી સોબલીઆએને જુદે જુદે સ્થળે મોકલ્યા પરંતુ રોમના સીઝરે

તેમની સામા અગણીત સૈન્યાઓ મોકલી તેથી તેજ વર્ષમાં ખા. લિલ્લી નીમનોક શામ ઉપર થઇ જેમણે અજેનાદીનનું મેદાન જીતી લાંબું અને દમિસ્કને ઘેરો ઘાલ્યો.

એજ વર્ષમાં જનાણ સીદીક માંદા થયા, તેમણે પોતાની અક્ષલ પ્રમાણે અમીર ઉમરને ખલીફા કરવાનો અભિપ્રાય મોટા મોટા સહાબીઓથી પુછ્યો, ૧ અબદુરહેમાન બિનઓફે ઉમરના વખાણ કરીને તે સ્વભાવે ઘણા કઠણ છે એવી દીકા કરી, સિદિકે કહ્યું કે એ કઠણપણું મારો માયાળુ નરમ સ્વભાવ હોવાને લીધે છે, જ્યારે સઘળો ભાર તેની ઉપર નંખાશે તો તખીઅત બદલાઇ જશે, ૨ હઝરત ઉસમાન સિદિક સાહેબના અભિપ્રાયથી મળતા થયા, ૩ અબદુલ્લા પુત્ર તલહાએ મત આપ્યો કે ઉમર સ્વભાવે કઠણ છે એમ જાણીને તેનેજ ખલીફા કરાવો છો, તેનો પ્રભુ ને શું ઉત્તર આપશે, સિદીકે જવાબ દીધો કે તું મને પ્રભુનું નામ દઇને બીવરાવે છે, પ્રભુના સમ ખાઇને કહું છું કે હે પ્રભુ મેં સૃષ્ટીમાં સર્વ શ્રેષ્ઠ પુરૂષને ખિલાફત ઉપર નીમ્યો છે અને તારી પ્રજા એક મહા યોગ્ય પુરૂષના તાગામાં મુકી છે.

સીદીકની વફાત—તે પછી સિદિકે ખિલાફત વિશે એક વ. સીઅત નામું લખ્યું અને અમીરઉમરને બોલાવી દયા તથા નમ્રતાથી કામ કરવાના શીખામણ દીધી તા. ૨૧ જમાદી ઉરસાની સોમવારને દિવસે સ્વાએ વર્ષ ખિલાફતનું રાજ્ય ભોગવી આ સંસાર મુકીને આલતા થયા.

અમીર ઉમરની ખિલાફત (પ્રજા સત્તાક રાજ્ય) પ્રતિનિધિ.

અમીર ઉમર સાહેબના રાજમાં એશીયા પૈકી રૂમના સુ-
બાઓ દીપો શામ દેશ તથા મીસર દેશ જતાયા. પ્રજાના સુખના
રાજ્યના બંદોબસ્તના તથા તેને મજબુત કરવાના ધણા સારા સારા
નીયમો તથા ઉપાયો યોજકામે લગાડવામાં આવ્યા, જે વિશે લઘુ
વર્ણન હેઠળ આપવામાં આવ્યું છે.

ઇરાનની ફતેહ.

સીદીકે અકબરના રાજમાં ઇરાક દેશ જતી લેવામાં આવ્યો હતો
જેથી ઇરાનનું રાજ્ય ચમકી ઉઠી તૈયારીમાં પડ્યું હતું પુરાસાનદેશના
ગવનર ફરખખાદના દીકરા મહાબુદ્દીવાન તથા શુરા ફરતમને મોટી
સામગીરી સાથે મુસલમાનોની સામા થવાને નીમ્યો હતો, એ ખબર સાં-
ભળતાંજ ઇરાકના હાકિમ મુસન્નાએ ખિલાફતના દરબારથી કુમક માગી
હતી ઉત્તર આવવામાં વાર થઇ તેથી થાકીને હાકીમ પોતે મદીના
રાજ્યધાનીમાં આવ્યો, તે વખતે સીદીકે અકબર મંદવાડ ભોગવતા
હતા તેથી તેમનાથી એટલુંજ બન્યું કે તેગણે અમીર ઉમરને
પૂરમાવી દીધું કે મારી છેલી વખત છે ને તમારે તમારી ખિલાફતના
વખતમાં સૌથી પેહેલાં ઇરાકમાં લશ્કર મોકલવું. અમીર ઉમરે તે
આજ્ઞાને માન્ય કરી એક ભારે સૈન્યા ભેગી કરીને અબુકમેદા સહ

હતી સરદારી હેઠળ ધરાક ભણી રવાને કરી દીધી-

ધરાનીઓએ મુસલમાનો તાબેના ધરાક દેશને કબજે કરી લીધો—ઈસ્તમે ધરાક દેશ હસ્ત કર્યો, ઈસ્તમના તાબામાં નરસી, તથા જપાન નામના બે સરદારો હતા તેઓ હીરા મુકામની પાસે આવી પોહ્યાંચ્યા, અયુકબેદાએ લશ્કરને શણગારી નમસ્કમાં થોભેલા જપાન ઉપર હુમલો કર્યો, આ ઘણી મોટી લડાઈ થઈ ને હેવટે ધરાનીઓની હાર થઈ, અને જપાન પોતે મનઝર બિનક-જાઅનસારીના હાથે પકડાઈ ગયો હવે મનઝર જપાનને જાણતો નોહોતો અને તેથી બે ગુલામો પોતાના બદલામાં આપી છુટીને આવ્યો, તે પછી મુસલમાનોએ તેને ઝોળખ્યો ને કહેવા લાગ્યા કે અમે જોવા શત્રુને મુક્ત નથી. તે ઉપરથી ઇસલામી સેનાપતિએ ફરમાવ્યું કે જે થયું તે થયું વચન ભંગ જે ઇસલામમાં દુરસ્ત નથી તે થઈ શકે નહીં, એ સાંભળી જપાને મુસલમાની ધર્મ ગ્રહણ કર્યો, અને મનઝરને ઘણું ઇનામ આપ્યું,

જપાન ઉપરની આ ફતેહ પછી અયુકબેદાએ સકાતીઆ આગળ નરસીના મોટા લશ્કરને હરાવી દીધું. અને પોતે ત્યાંજ પડાવ નાંખીને રહી ગયા નાની દુકડીઓ ધરાનીઓની પુઠે મોકલી,

આ હારોની ખબર સાંભળી ઈસ્તમે મરદાનશાહ જેનો દરબારી ખિતાબ બેહમન હતો દુરદશ કાવયાની નીશાનની સાથે ચાર હજાર ફાજ આપી રવાને કર્યો, તે મરહુ નામની જગ્યાએ દુરાત (યુદ્ધ-તીસ) નદી ઉપર આવી સંગ્રામની રચના કરવા લાગ્યો, અયુકબેદાએ પુલ બાંધી નદી ઝોળાંગી, અને ઘણી હુશીઆરી તથા જવાં મરદીથી દુશ્મન ઉપર દુટ્ટી પડ્યા, સામા લશ્કરમાં હાથીઓ હતા

જેમને જોઈ એમના ઘોડા બડક્યા, આ વખતે મુસલમાનોએ પેટળા
 મધને હાથી નશીન દુશ્મનોને ધુળમાં સુવરાવવા માંડ્યા ત્યાર પછી
 અબુકમેદાએ પોતે એક હાથી ઉપર હલ્લો કર્યો હાથીએ એમને પછા-
 ડીને ચગદી નાંખ્યા, તે પછી પણ લડાઈ ચાલુ રહી-પરંતુ છેવટે
 મુસલમાનો નાસી નિકળ્યા શત્રુએ પુલ તોડી નાંખ્યો હતો, એમને
 રસ્તો ન મળ્યાથી નદીમાં કુદી પડ્યા મુસન્નાએ હિમત કરી ફરીથી
 પુલને મરામત કર્યો અને ફોજને પાર ઉતારી લાવ્યો, પરંતુ પોતે
 હાયલ થઈ ગયો હતો; આ ખોટો બનાવ--રમજાન માસમાં શ-
 નીવારે બન્યો-સને ૧૩ હિજરી-અને આ બનાવથી નવ હજાર
 મુસલમાનોમાંથી માત્ર ત્રણ હજાર રહી ગયા, અને છ હજાર કપાઈ
 ગયા અથવા નાપેદ બની ગયા તેમનો પ-તો ન લાગ્યો.

ધરાનીઓ આ ફતેહ મેળવીને છાક્યા, અને ધરાન દરબારમાં
 બખેડા ઉઠવાથી આ સૈન્યોનો સરદાર ધરાન જતો રહ્યો; મુસલાએ
 પે હેલાં તો ધરાકની સરહદની છાવણીઓમાંથી મોટી ફોજ ભેગી કરી
 લીધી. અને તે ઉપરાંત ખિલાફતી દરબારથી અબ્દુલ્લા પુત્ર જેરી-
 ર બિન્લીના તાબામાં મોટું લશ્કર રવાને થયું, અંતે તે લશ્કર
 ખરેખરા વખત ઉપર મુસન્નાને જઈ મળ્યું,

આરબ લશ્કરની સંખ્યા વધવાની ખબર સાંભળી રસ્તમની
 સલાહ લઈ અઝરમી દુખ્તે બાર હજાર સ્વારો મેહરવીઆ ધુત
 મેહેરાનના તાબામાં આપી મુસલમાનોના મુકાબલામાં મોકલ્યો, આ
 સરદાર અરબસ્તાનમાં હમદની કુળવાલો હતો, કુફા પાસે બલેખ
 આગળ ધસલાંમી પડાવ હતો, રમજાન સને ૧૩ હિજરીમાં મેહ-
 રાન કુરાત નદી-ઉતરી મુસલમાનો ઉપર આવી પડ્યો આ ધરાની-

આ એવી ગર્જના કરીને પડ્યા કે તેમના ધુંધવાટથી રણસંધાન
 ગુંથ ઉઠ્યું મુસન્ના પણ ફેંજને લલકારીને એકદમ શત્રુની ઉપર
 જઈ પડી પેહેલી ટુંકડી તોડીને મધ્યમાં પેસી ગયો, ધરાંનીઓએ
 દમ લઇને ફરી મુસલમાનો ઉપર હલ્લો કર્યો આ વખતે ઇસલામી-
 ઓના પગ ઉપડી ગયા, પણ મુસન્નાએ હિમ્મત આપી તેથી તેઓ
 ખાછા ફર્યા અને ઘણીવાર સુધી પગ ટકાવી લડતા રહ્યા ધરાંનીઓ-
 એ પણ ઘણી જવાં મરદી દેખાડી પરંતુ તેમનો સેનાપતિ જરીરના
 હાથે મરાયાથી તે નાશી ગયા, મુસન્નાએ પુલ તોડી એટલા ઇ-
 રાંનીઓને તલવારના ઘાટની પાર ઉતાર્યા કે ઘણા વર્ષ સુધી ત્યાં
 હાડકાંના ઢગલાં જોવામાં આવતાં હતાં.

આ ફતેહથી મુસલમાનોને ઘણી લુટ મળી--અને
 આખા ઈરાક દેશમાં તેઓ ફેલાઈ ગયા, બગદાદની પાસે દર માસે
 એક ભારે મેલો ભરાતો હતો તેની ઉપર ટુટી પડી તે ગજારને લુટી
 લીધો પૂરાન દુખ્ત રાણી એક વર્ષ ચાર માસ રાજ કરીને મરી ગઈ
 (તે વખત મિદીઝી ખિલાફતનો હતો, તે પછી અમીરો તથા સરદારો
 એ રાજ ધડવાનું કામ આરંભ્યું, એક વખતે કોઈ રાજ કુંવરને
 તખ્તનશીન કરે અને થોડા દિવસ પછી તેને ઉઘાડી ખીજને ખેસાડે
 ખર્ચ જોતાં તખ્ત અને તાજ બાળકોની રમત થઈ પડ્યા હતા.

અમુતાલિખ મોલાઅલીના પિતા તથા નંખી સાહેબના ઠાકો
 હમાનદાર ન બની મરી ગએલા તેમના વિશે ઇમામ અબુકનીઝ સા
 હેમે ફિકા અકબરમાં આવી રીતે લખ્યું છે.

અયુતલિખનું મૃત્યુ.

(નળી સાહેબ) તેમના કાકા અયુતલિખ અધર્મી બનીને મરી ગયા. અને જે લોકો કહે છે કે ઇમાનદાર અધર્મે મરી ગયા તેનો આરદ્દીઓ છે ઇમાનદાર કહેનાર રાવજીઓ છે.

જ્યારે અયુતલિખ મરવા પડ્યા, ત્યારે નળી સાહેબ તેની પાસે આવ્યા, તે વખતે તેમની નજીક અયુજોહેલને બેઠેલો જોયો અને તે તેમને ઉશકેરતો હતો, પછી નળી સાહેબે કહ્યું કે હે કાકા કલમો પઢો-જેથી હું તમારા મોક્ષની ખુદા તઆલા સામા અરજ કરું તે વખત અયુજોહેલ બોલ્યો કે અરે શું અખદુલ મુતલિખના ધર્મથી તું ફરી જાય છે. નળી સાહેબ અને અયુજોહેલની તે વખતે તકરાર ચાલી—છેવટે અયુતલિખ બોલી ઉઠ્યા કે હું અખદુલ મુતલિખના ધર્મ ઉપર પ્રાણ આપું છું અને કલમો કહેવાનો ઇનકાર કર્યો. નળી સાહેબે કહ્યું કે હું એને મોક્ષ મળે ત્યાં સુધી પ્રાર્થના કરીશ—છેવટે કુરાનની આ આયતની પ્રેરણા થઈ.

નળી અને જે લોકો ઇમાન લાવ્યા છે તેમને ઘટતું નથી કે અધર્મીઓના મોક્ષને વાસ્તે પ્રાર્થના કરે જ્યારે તેમને માલુમ પડી આવે કે તે લોકોનો નર્ક વાસ છે (મર્તી વખતે ઇમાન ન લાવ્યો હોય) એટલે કુદર ઉપર મરી ગયો, જ્યારે અયુતલિખને નળીસાહેબે ઇમાન લાવવાનું કહ્યું તે તેણે ઇનકાર કર્યો તે વખતે એના મૃત્યુ વેળાએ તેના ઇનકારથી અપ્યત ઉતરી અરે નળી જેની ઉપર તમારો પ્રેમ હોય તેને પ્રભુ ન

માર્ગે દોરી શકતા નથી પણ પ્રભુ આહે તેને મોક્ષ માર્ગે દોરે છે.
 બુધ્ધારી તથા મુસલિમ નિઝામીએ સિકંદર નામામાં લખ્યું છે કાઠ
 વખત પ્રભુ ધરમાં નિપજતાં ક્ષેત્રોત્તરનો પણ લાભ લેવા દેતો નથી-
 જેમકે અપુતાલિય જેવાનો પથરા મારી અંત લાવે છે.

(અપૂર્ણ).

વાંચનારાઓએ બીજા ભાગની વાટ જોવી-પેહલેલાંથી
 પાતાના નામે નોંધાવવાં.

આ પુસ્તક મળવાના ઠેકાણા.

ગુજરાતી પંચ પ્રેસ.

તાળુદીન સાહેબ બુકસેલર

હરગોવીંદાસ હરજીવનદાસ

સૈયદઅલી સાહેબ

ઈમામખાન સાહેબ

હુસેનખાન સાહેબ

ખાસ બજાર,

બજાર

શાહપુર મીલ

ચાર્ય મીલ.

કડાદા મીલ,

નાણાની પોહોંચ—

શેઠ	રેહમુભાઈ લોંબાભાઈ	૧
શેઠ	હુસેનભાઈ પીરમુદમદ મુક્તા	૧
શેઠ	હાજી ફકીરમુદમદ ફાજલભાઈ	૧
	એકબાઈ	૧
	બકતાનુશ્યાદશાહ	૧૭
શેઠ	ચાંદભાઈ હાજીકરીમ મુદમદ	૧
શેઠ	મેહેમુદમીયાં સાલીવાલા	૧
શેઠ	પ્યાર મુદમદ ચારમુદમદ	૧
જનાબ.	સૈયદઅલીસાહેબ શાહપુર ગિલના ટાઇમકલાર્ક.	૧
,,	માસ્ટર ઇસમાઇલભાઈ ખાળુભાઈ શાહપુરમિલ.	૧
,,	માસ્ટર હસનભાઈ શાહપુર મિલ.	

